

1. Primerjava bralnih dosežkov

Opis bralne pismenosti četrtošolk in četrtošolcev v Sloveniji in po svetu začenjamo s primerjavami povprečnih dosežkov držav in izobraževalnih sistemov, pregledom trendov, razlikami v branju med spoloma in primerjavo bralnih dosežkov v različnih slovenskih statističnih regijah.

Absolutni in relativni bralni dosežki

Kot kaže Tabela 1.1, imajo v povprečju po začetni stopnji opismenjevanja najboljše bralce Hong Kong, Rusija, Finska in Singapur. Povprečni dosežek teh držav je od 567 točk (Singapur) do 571 točk (Hong Kong) in ti rezultati med seboj niso statistično pomembno različni, hkrati pa so te štiri države boljše od vseh ostalih držav, ki so v raziskavi sodelovale (Tabela 1.2). Rusija je bila najboljša tudi v zajemu leta 2006. Pred tem je izvedla obsežno reformo šolstva in, med drugim, so otroci podobno kot v Sloveniji pričeli hoditi v šolo eno leto mlajši. Rusija je v letih od 2001 do 2006 dosegla velik napredek. (PIRLS Encyclopedia 2006). Finska se raziskav PIRLS do leta 2011 ni udeleževala, tako da je zadnjo primerjavo svojih učencev na tej stopnji šolanja izvedla leta 1991. Takrat je bila na vrhu držav. Singapur je prav tako v vrhu lestvic različnih merjenj znanja PIRLS 2001, PIRLS 2006, TIMSS 2007, PISA 2006, PISA 2009 in drugih. To so torej države, katerih stabilni dosežki v raziskavah kažejo, da imajo države učinkovite sisteme opismenjevanja in šolanja nasploh. Kot bomo videli kasneje (Poglavje 4), je ravno Hong Kong uspel učinkovito opismeniti učence iz družin z zelo različnim socialnim ozadjem; v Evropi kaj takega uspeva samo Nizozemski.

Učenci iz Hong Konga so celo kar sedem mesecev mlajši od učencev v Rusiji ali na Finskem. Starost pri začetnem opismenjevanju igra veliko vlogo, tako da bi, če bi za starost uvedli korekcijski faktor, učenci Hong Konga gotovo premočno zasedli prvo mesto na lestvici. Eno leto starejši otroci, ki so en razred višje, na testu PIRLS praviloma dosežejo okoli 40 točk višji rezultat (Gustafsson, 2006, Gradišar, 1995).

Državam na vrhu sledijo Severna Irska, ZDA, Danska, Hrvaška, Tajvan, Irska in Anglija. Severna Irska in Hrvaška sta v raziskavi sodelovali prvič. Sledijo Kanada, več evropskih držav (Nizozemska, Švedska, Nemčija, Portugalska, Madžarska, Slovaška, Bolgarija) ter Izrael in Nova Zelandija.

Švedska, ki je bila leta 2001 prva država v bralni pismenosti z bralnim dosežkom 560 točk, je tokrat v povprečju dosegla 542 točk.

Slovensko povprečje je v letu 2011 530 točk in je 8 točk višje kot v letu 2006 ter 28 točk višje kot v letu 2001. V letu 2001 je Slovenija v merjenju sodelovala s tretješolci iz osemletke, v letu 2005 pa so del vzorčene populacije predstavljali tretješolci iz osemletke, drugi del pa četrtošolci iz devetletke. Letos so prvič zajeti le četrtošolci. Povprečna starost je ves čas enaka, 9,8 oziroma 9,9 let (PIRLS, poročilo 2006).

Slovenski četrtošolci se po rezultatu v bralni pismenosti ne razlikujejo od šolarjev na Slovaškem, v Bolgariji in na Novi Zelandiji, v Avstriji, Litvi, Avstraliji in Poljski. Za njimi so Španija, Norveška, Belgija in Romunija. Leta 2001

sta imeli Slovenija in Norveška povsem enak bralni dosežek. Slabši rezultat sta od evropskih držav dosegli še Gruzija in Malta, precej slabe bralne dosežke pa imajo arabske države, Azerbajdžan, Kolumbija in Indonezija.

Slovenski četrtošolci so bistveno mlajši od četrtošolcev na Danskem (12 mesecev), v Rusiji, na Finskem (približno 11 mesecev), Švedskem, Madžarskem in Bolgariji (malo več kot 8 mesecev), na Hrvaškem (skoraj 7 mesecev). Od držav, ki so uvrščene višje od Slovenije, imajo enako stare ali mlajše šolarje le Kanada (enako stari) in Italija (skoraj 2 meseca mlajši od slovenskih šolarjev). Z upoštevanjem korektiva starosti bi imela približno enak bralni dosežek kot Švedska, Madžarska in Bolgarija in le malo slabšega kot Nemčija (ki ima 541 točk na lestvici in pol leta starejše šolarje kot Slovenija). Hrvaška, s katero smo veliko let delili šolski sistem, je dosegla v povprečju precej boljši bralni rezultat, tudi če upoštevamo, da so hrvaški učenci malo starejši.

Napredek Slovenije beležimo od leta prvega merjenja bralne pismenosti v mednarodni raziskavi leta 1991. Države lahko primerjajo lasten dosežek v različnih ciklih raziskav, saj je mednarodno povprečje od leta 2001 postavljeno na 500 točk, standardni odklon pa meri 100 točk. V desetih letih, od leta 2001 (s povprečjem 502 točki) do 2011 (s povprečjem 530 točk), so slovenski šolarji napredovali za 28 točk in so tako od velikega zaostanka za večino evropskih držav nekatere že presegli, drugim pa se močno približali. Zanimivo je tudi to, da švedski otroci, ki so v četrtem razredu, v šolo dejansko hodijo eno leto več, saj se njihovo šolanje začne s t. i. ničtim razredom. Vseeno so po stopnjah ISCED 4. razredi držav med seboj večinoma primerljivi. Stopnja ISCED 1, enaka našemu prvemu razredu, pomeni tisto leto, ko se otroci začnejo sistematično učiti pisanja, branja in matematike. Vsekakor pa so učenci vsake države, ki sodelujejo v raziskavi PIRLS, v povprečju stari več kot 9,5 let. Šolarji Nove Zelandije, ki v šolo vstopijo kmalu po 5. rojstnem dnevu (v tem se zelo razlikujejo od ostalih držav, saj se šolanje za vse otroke na Novi Zelandiji ne začne ob istem koledarskem času), so tako nekateri v 4., drugi pa že v 5. letu šolanja. Prav tako so v petem razredu angleški šolarji, šolarji Malte ter Trinidada in Tobaga, saj v obvezno šolanje vstopajo s petimi leti.

Ni samo Slovenija tista, ki je v zadnjih 5 letih dosegla napredek. Na splošno je večin držav, ki so sodelovale v PIRLS 2011 napredovala v bralnem dosežku oziroma več držav ima v letu 2011 boljši dosežek kot slabšega, če se primerjajo same s sabo. 10 držav ima višji dosežek, kot so ga imele v letu 2001, 13 pa višjega, kot so ga imele v letu 2006. (Tabela 1.3). Slovenija je v zadnjih desetih letih med državami, ki so najbolj napredovale. Bolj od nje sta napredovali le Singapur in Hong Kong.

V letu 2011 so glede na leto 2001 nazadovale štiri evropske države: Bolgarija, Litva, Nizozemska in Švedska, vse države, ki so v letu 2001 beležile visok bralni dosežek. Glede na leto 2006 pa je nazadovalo 7 evropskih držav. (

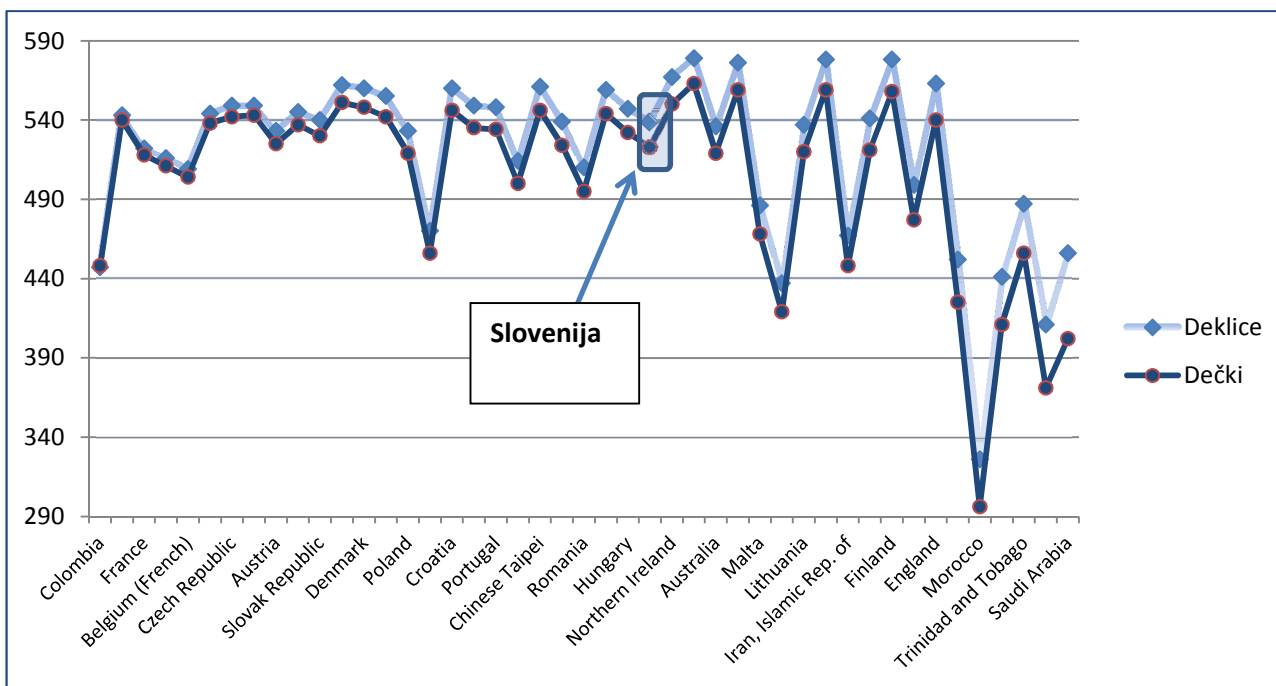
Razlike glede na spol

Deklice so bile v raziskavi PIRLS 2001 (Doupona et al. 2003, Mullis et al., 2003)) in raziskavi PIRLS 2006 (Doupona et al., 2007, Mullis et al., 2007, Doupona in Brečko, 2006) boljše bralke od dečkov. Raziskava PISA kaže podobne rezultate glede primerjave branja fantov in deklet (OECD, 2010). Tudi v letu 2011 je bilo tako; deklice so v bralnem dosežku presegle dečke v skoraj vseh državah.

Tabela 1.4 prikazuje dosežke deklic in dečkov v raziskavi PIRLS 2011. V vseh državah deklice niso statistično pomembno boljše bralke od dečkov, vendar pa ni niti ene države, kjer bi bili dečki boljši bralci od deklic, kar pomeni, da so v posameznih državah dečki kvečjemu tako dobri bralci kot deklice (velja za države Kolumbija, Španija, Francija, Italija in Izrael).

V Sloveniji so deklice dosegle 539 točk, dečki pa 523 točk, kar je 16 točk razlike. To je tudi povprečje za vse v raziskavi udeležene države. Največje razlike v branju med spoloma so v arabskih državah.

Razlike v branju med spoloma je treba obravnavati zelo previdno. Prvič, te razlike so glede na razlike med drugimi skupinami otrok (recimo med otroki, ki imajo izobražene starše ali neizobražene starše, med otroki, ki obiskujejo glasbeno šolo, in tistimi, ki je ne) relativno majhne. 16 točk ni razlika, ki bi dobrega bralca ločila od slabega. Vsi otroci, ki ne dosegajo višjega mednarodnega mejnika (cf. Poglavje 2), so v nevarnosti, da bodo za vedno ostali ne-dobri ali celo slabi bralci. Drugič, razlike med povprečnimi bralnimi dosežki držav so velike, vendar pa te razlike med državami ne nastajajo zaradi razlik med spoloma, pogosto zaradi povsem drugih vzrokov. Kjer so deklice visoko na bralni lestvici, so visoko tudi dečki, pa čeprav je med njimi nekaj točk razlike (Slika 1). Za nobeno državo ne velja, da bi bile deklice visoko, dečki pa nizko, to preprosto ni mogoče, saj dosežek na bralnem testu ni neposredno odvisen od spola, ampak razlike med dečki in deklicami nastanejo

Slika 1. Dosežki deklic in dečkov po posameznih državah.

zaradi drugih dejavnikov, ki se med spoloma razlikujejo (Doupona in Brečko 2006).

Nekatere države imajo manjše razlike med bralnimi dosežki dečkov in deklic, kot so jih imele v prejšnjih merjenjih (Avstrija, Bolgarija, Nizozemska) zato, ker se je dosežek deklic zmanjšal bolj kot dosežek dečkov. Vendar so te razlike v zmanjšanju razlik med spoloma tako minimalne, da jim ne moremo pripisati nobenega vsebinskega vidika. Skupni dosežek Francije je v letu 2011 nižji, kot je bil leta 2006, saj se je dosežek deklic znižal bolj, kot se je zvišal dosežek dečkov.

V Evropi imajo največjo razliko v bralnih dosežkih deklic in dečkov v Angliji, Rusiji in na Finskem, kjer so dosežki obojih zelo visoki, zlasti dosežki Rusije in Finske, ki so v svetovnem vrhu. Zdi se, da držijo besede prof. Monice Rosén z Univerze v Göteborgu, ki je na konferenci IRC IEA 2007 dejala, »da je najboljši ukrep, da zvišamo bralno pismenost dečkov ta, da zvišamo bralno pismenost deklic.«

Razlike med regijami v Sloveniji

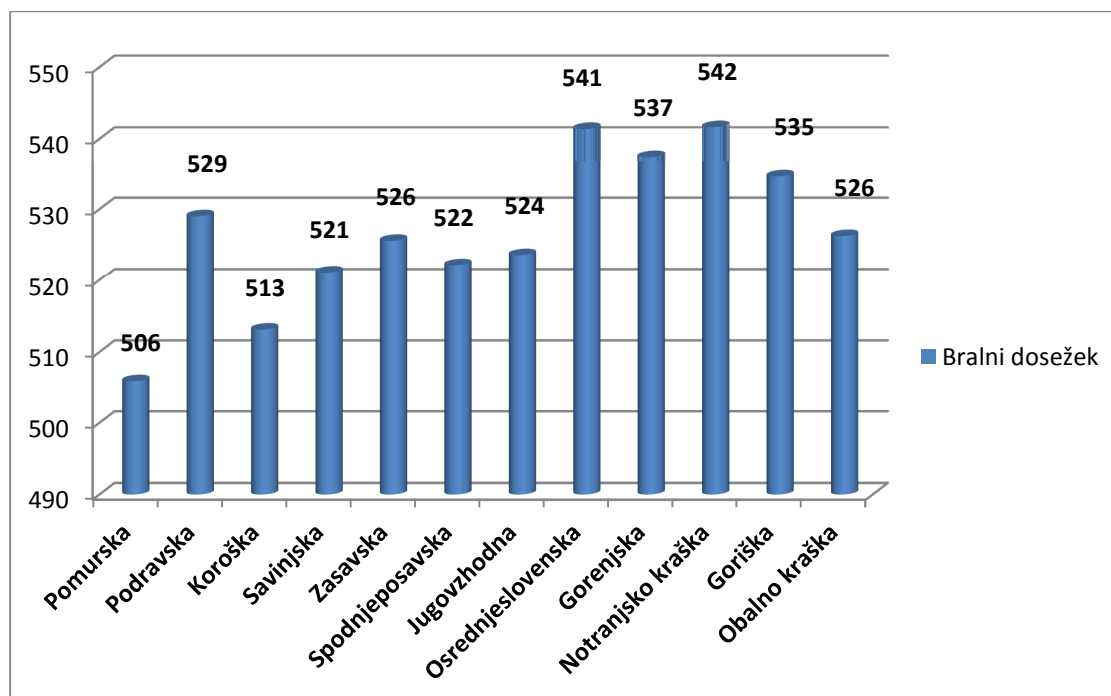
Slika 2. Statistične regije Slovenije. Vir: Statistical regions of Slovenia. Wikipedija.

V PIRLS 2011 in TIMSS 2011 smo šole z namenom, da bi dobili čim natančnejšo sliko bralne pismenosti v Sloveniji, vzorčili tudi po statističnih regijah. Statistične regije so (regije imajo številke oznake glede na SURS):

- 1- Pomurska regija
- 2- Podravska regija
- 3- Koroška regija
- 4- Savinjska regija

- 5- Zasavska regija
- 6- Spodnjeposavska regija
- 7- Jugovzhodna Slovenija
- 8- Osrednjeslovenska regija
- 9- Gorenjska regija
- 10- Notranjsko-kraška regija
- 11- Goriška regija
- 12- Obalno-kraška regija

Povprečni bralni dosežek Slovenije v raziskavi PIRLS je v letu 2011 znašal 530 točk.

Slika 3. Bralna pismenost po regijah.

Bralni dosežki se po statističnih regijah zelo razlikujejo. Najvišji dosežek imata Osrednjeslovenska (541 točk, standardna napaka = 1,0) in Notranjsko-kraška regija (542 točk, SN=3,4). Notranjsko-kraška regija ima nekoliko večjo standardno napako, saj je v tej regiji izredno malo učencev, katerih zajeti vzorec predstavlja 399 učencev od 17.316 otrok v populaciji oziroma 2,3 %. Četrtošolci Osrednjeslovenske regije pa predstavljajo približno četrtno populacije (24,8 %). Po rezultatu sledijo Gorenjska in Goriška regija, nato Podravska, Obalno-kraška in Zasavska. Za njimi so še Jugovzhodna, Spodnjeposavska in Savinjska regija. Čisto na dnu lestvice bralnih dosežkov v Sloveniji sta Koroška in Pomurska regija. Razlika med povprečnima dosežkoma Osrednjeslovenske in Pomurske regije je 35 točk. Razlika bi bila še večja, če bi iz Pomurske regije izvzeli Mursko Soboto kot z vidika

pismenosti privilegirano urbano okolje (Doupona, 2003). Dosežka Pomurske in Koroške regije sta v razponu 7 točk, vendar razlika ni statistično pomembna. Se pa bralni dosežek Pomurske regije statistično pomembno razlikuje od vseh drugih regij v Sloveniji. Slika 4 prikazuje, katere regije se oziroma se ne razlikujejo po bralnem dosežku. Razlike smo izračunali s pomočjo Scheffejevega testa.

total						
Scheffe ^{a,b}						
IDSTRATE *EXPLICIT STRATUM*	N	Subset for alpha = 0.05				
		1	2	3	4	5
1 Pomurska	905	505,9703				
3 Koroška	525	513,1089	513,1089			
4 Savinjska	2012		521,1516	521,1516		
6 Spodnjeposavska	737		522,1804	522,1804		
7 Jugovzhodna	1837		523,5974	523,5974	523,5974	
5 Posavska	299		525,5987	525,5987	525,5987	
12 Obalno-kraška	712		526,2716	526,2716	526,2716	
2 Podravska	2396			529,0305	529,0305	529,0305
11 Goriška	708			534,6065	534,6065	534,6065
9 Gorenjska	2522				537,4631	537,4631
8 Osrednjeslovenska	4259					541,3970
10 Notranjsko-kraška	398					541,6473
Sig.		,955	,177	,149	,115	,239

Means for groups in homogeneous subsets are displayed.
a. Uses Harmonic Mean Sample Size = 793,965. b. The group sizes are unequal. The harmonic mean of the group sizes is used. Type I error levels are not guaranteed.

Slika 4. Slovenske regije po skupinah glede na bralni dosežek PIRLS 2011.

Podatki o bralnih dosežkih, standardnih napakah in intervalu zaupanja so navedeni v *Tabeli 1. 6* na koncu poglavja.

Razlike med regijami ne nastajajo zaradi razlik v kvaliteti šol. Če pogledamo celotno Slovenijo in razlike med šolami, vidimo, da le 8 % (*intra class correlation*) razlik v dosežku otrok lahko pripišemo šoli, ostalih 92 % pa je posledica drugih dejavnikov (za izračun *between school* in *within school* variance smo uporabili *proc mixed* proceduro v SAS programu).

Velike razlike v bralni pismenosti otrok, ki niso posledica šolskega izobraževanja, se po vsej verjetnosti nanašajo na otrokovo domače okolje. Kot bomo videli v Poglavju 4, je bralni dosežek močno povezan z viri za učenje, ki jih ima otrok doma. Med vire doma, ki so povezani z bralno pismenostjo otroka, sodijo izobrazba staršev, poklic, zaposlenost staršev, število knjig, število otroških knjig in drugo. Za vse naštetje dejavnike je primeren dohodek v družini ključnega pomena.

*»Razlike med regijami, merjene z razmerjem med regijo z najvišjo in najnižjo dohodninsko osnovo na prebivalca, se ne zmanjšujejo, merjene s koeficientom variacije pa se zmanjšujejo počasi. Od leta 2003 naprej je razmerje med regijo z najnižjo in najvišjo dohodninsko osnovo 1 : 1,6 (v letu 2002 1 : 1,5). To razmerje je razmeroma majhno, če ga primerjamo z razmerjem, ki upošteva BDP na prebivalca (1 : 2,2), vendar po drugi strani precejšnje, saj pomeni za dobrih **60 % višjo osnovo v Osrednjeslovenski regiji v primerjavi s Pomursko.**« (Pečar, 2008) (poudarek dodala M. D. H.)*

Veliko višja dohodninska osnova na prebivalca v Osrednjeslovenski regiji v primerjavi s Pomursko pa ni edina razlika med regijama. Velika je tudi razlika v registrirani brezposelnosti . Visoko strokovno, univerzitetno izobrazbo, specializacijo, magisterij ali doktorat je imelo v Osrednjeslovenski regiji leta 2006 dobrih 17 % prebivalstva, na Koroškem in Pomurskem pa le dobrih 7 %.